

**Відбувся міський фестиваль-конкурс «Кращий заступник директора з навчально-виховної роботи закладу загальної середньої освіти - 2020»
(докладніше читайте на стор. 2)**

В номері:

Т.М. Дрозд «Про міський фестиваль-конкурс «Кращий заступник директора з навчально-виховної роботи закладу загальної середньої освіти - 2020». Конкурси фахової майстерності.....	2
К.П. Маліцька «Сучасні письмові джерела на уроці історії: методика відбору і використання». З досвіду роботи	6
А.П. Ковальчук «Формування навичок критичного мислення на уроках англійської мови». З досвіду роботи	9
І.А. Ольхович «Харчування». Панорама творчих уроків.....	35
О.А. Лазуренко «Розв'язування прикладів і задач. Графічні методи та арифметичні міркування». Панорама творчих уроків	44
Т.В. Докійчук «Шляхи подолання дитячої психотравми в діяльності працівників психологічної служби». Сторінка психолога.....	49

Про міський фестиваль-конкурс «Кращий заступник директора з навчально-виховної роботи закладу загальної середньої освіти - 2020»

Дрозд Тетяна Михайлівна,

методист з навчальних дисциплін

комунальної установи "Міський методичний кабінет", спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії

На виконання Програми розвитку освіти м. Вінниці на 2013-2020 роки, відповідно до наказу Департаменту освіти Вінницької міської ради від 03.12.2019 № 726 «Про проведення міського фестивалю-конкурсу "Кращий заступник директора з навчально-виховної роботи закладу загальної середньої освіти - 2020"» у період з 03.12.2019 по 31.01.2020 проведено **міський фестиваль-конкурс «Кращий заступник директора з навчально-виховної роботи закладу загальної середньої освіти - 2020»** (далі – Фестиваль-конкурс).

Метою Фестивалю-конкурсу стало поширення кращого досвіду освітнього менеджменту, удосконалення форм і методів управління освітнім процесом, сприяння впровадженню ефективних моделей і технологій у процес управління закладами освіти, покращення якості організаційно-управлінської компетентності керівних кадрів ЗЗСО.

Бажання взяти участь у Фестивалі-конкурсі виявили 8 заступників директорів:

- Воронецька В. В. (КЗ «Гуманітарна гімназія №1 ім. М. І. Пирогова ВМР»),
- Іванічкіна Н. П. (КЗ «НВК: ЗШ I-III ступенів – гімназія №2 ВМР»),
- Загородня Г. В. (КЗ «НВК: ЗШ I-III ступенів-гімназія №6 ВМР»),
- Шинкевич В. І. (КЗ «НВК: ЗШ I-III ступенів-гімназія №6 ВМР»),
- Симолюк О. Г. (КЗ «ЗШ I-III ступенів №16 ВМР»),
- Подорожняк О. П. (КЗ «ЗШ I-III ступенів №18 ВМР»),
- Бартюк М. П. (КЗ «ЗШ I-III ступенів №31 ВМР»),
- Стецюк Л. І. (КЗ «ЗШ I-III ступенів №35 ВМР»).

28 січня 2020 року на базі КЗ «Загальноосвітня школа I ступеня № 5 Вінницької міської ради» учасники Фестивалю-конкурсу провели майстер-класи з управлінської майстерності «Я роблю це так...», представили систему, форми, технології, методи, прийоми роботи, які застосовують в управлінській діяльності.

Відзначимо, що програма проведення практичного туру Фестивалю-конкурсу була завчасно висвітлена на сайті КУ «Міський методичний кабінет». До участі у заході долучилися керівні кадри ЗЗСО: понад 60 директорів та заступників з навчально-виховної та виховної роботи (на добровільних засадах та за попередньою реєстрацією на сайті КУ «ММК»), що, безперечно, є свідченням активності керівних кадрів закладів загальної середньої освіти м. Вінниці, готовності до саморозвитку, професійного діалогу й використання перспективного досвіду у власній управлінській діяльності.

Перебіг заходу було висвітлено на сайті КУ «Міський методичний кабінет» у розділі «Новини». Високий рівень управлінської майстерності учасників; практичну значущість запропонованих форм і методів професійної діяльності керівних кадрів закладів освіти та позитивну, зацікавлену, творчу атмосферу заходу відзначила

заступник директора Департаменту освіти Вінницької міської ради Ірина Божок.

Завідувач КУ «Міський методичний кабінет» Наталія Москальчук висловила вдячність учасникам Фестивалю-конкурсу за високу управлінську майстерність і професійну відкритість, готовність поділитися власним досвідом із колегами, подякувала адміністрації й педагогічному колективу КЗ «Загальноосвітня школа І ступеня № 5 Вінницької міської ради» за допомогу в організації та проведенні заходу.

Про перспективи співпраці міської методичної служби, закладів загальної середньої освіти з КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» розповіла почесний член журі Фестивалю-конкурсу, завідувач кафедри управління та адміністрування Академії, доктор педагогічних наук, професор Надія Василенко.

На думку координатора конкурсу Тетяни Дрозд, методиста з навчальних дисциплін КУ «Міський методичний кабінет», проведення заходу саме як фестивалю перспективного досвіду є гарним прикладом використання сучасних форм роботи, де гармонійно поєднуються професійний та особистісний розвиток.

Сподіваємось, що проведений Фестиваль-конкурс стане гарним досвідом впровадження інноваційних форм роботи, що сприяють професійному зростанню управлінців, та щиро вітаємо переможців у номінаціях:

«Лідер командної роботи»–

Воронецька Валентина Володимирівна,

заступник директора з навчально-виховної роботи КЗ «Гуманітарна гімназія №1 ім. М. І. Пирогова Вінницької міської ради»,

«Лідер міжнародної проектної діяльності»–

Іванічкіна Наталя Петрівна,

заступник директора з навчально-виховної роботи КЗ «НВК: загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – гімназія №2 Вінницької міської ради»,

«Лідер-мотиватор методичного зростання педагогів»–Загородня

Галина Володимирівна,

заступник директора з навчально-виховної роботи КЗ «Навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – гімназія № 6 Вінницької міської ради»,

«Лідер-мотиватор педагогічної творчості»–

Шинкевич Віра Іванівна,

заступник директора з навчально-виховної роботи КЗ «Навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – гімназія № 6 Вінницької міської ради»,

**«Лідер прогресивних технологій
професійного розвитку»–**

Симотюк Олена Гальфонівна,

заступник директора з навчально-виховної роботи
КЗ «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 16
Вінницької міської ради»,

«Лідер ефективної аналітичної діяльності»–Подорожняк

Ольга Петрівна,

заступник директора з навчально-виховної роботи
КЗ «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 18
Вінницької міської ради»,

«Лідер управлінських цифрових технологій»–

Бартюк Микола Петрович,

заступник директора з навчально-виховної роботи
КЗ «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 31
Вінницької міської ради»,

«Лідер освітніх інновацій»–

Стецюк Людмила Іванівна,

заступник директора з навчально-виховної роботи
КЗ «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №35
Вінницької міської ради».

Бажаємо переможцям фестивалю-конкурсу «Кращий заступник директора з навчально-виховної роботи закладу загальної середньої освіти - 2020» реальних і далекоглядних планів, правильних управлінських рішень, злагоджених команд, взаєморозуміння й підтримки в колективі, значущих досягнень, невтомного бажання й надалі створювати школу, в якій радісно й успішно почувають себе діти і вчителі.

Нагородження відбудеться під час проведення загальноміського заходу «Ярмарок фахових сподівань». Зустрінемося!

Сучасні письмові джерела на уроці історії: методика відбору і використання

Малицька Клавдія Петрівна,

методист з навчальних дисциплін комунальної установи

«Міський методичний кабінет»

*Джерела є всього лише слідами на дорозі,
залишеними нашими попередниками
Марк Блох, французький історик*

Шкільні підручники історії містять письмові джерела і завдання до них, які учні мають опрацювати. Завдання із первинними та вторинними письмовими джерелами ЗНО з історії України не завжди повторюють джерела шкільних підручників. Тому перед учителем історії стоїть завдання обирати додатково письмові джерела для роботи на уроці. Це дасть змогу краще сформулювати розуміння учнями складності подій, особливості їх перебігу, закріпити ретроспективне відчуття того, що відбувалося, оцінити діяльність згадуваних осіб, поглибити уяву про масштаби і наслідки подій. Джерела проливають світло на цілий ряд суперечливих і дражливих питань.

Сучасні письмові джерела знаходимо на сторінках газет, журналів, книг, листів, наказів, розпоряджень, щоденників, спогадів, депеш та ін..

Ці джерела вчитель використовує для: проведення евристичної бесіди; постановки проблемного питання уроку; як один із прийомів заохочення здобувачів до дослідження, що розкриває мету, тему уроку; формування навиків постановки аналітичних питань до тексту документу, його походження.

Прийоми і місце використання письмових джерел мають сенс на уроках різного типу, зокрема, на практичних заняттях, уроках узагальнення, а також в позаурочній освітній діяльності: робота історичних гуртків, вивчення курсів за вибором, учнівські конференції, конкурси, турніри, круглі столи, дискусійні клуби тощо.

Дослідниками джерел стають школярі, зацікавлені темою, особистістю. Їх вони знайдуть в бібліотеці (державній, приватній), в Інтернеті, користуючись доступом до електронних архівів. Тому для роботи із письмовими джерелами вчителям історії слід навчити учнів розрізняти *первинні* і *вторинні* джерела.

Первинні першоджерела - «*основні, сировинні, недовершені свідчення*» (за А.Марвіком). Недовершеність джерел полягає в тому, що, наприклад, автобіографія свідка подій є першоджерелом, але за певних умов вона містить суб'єктивні судження, бо головним чином вона пишеться для самовиправдання. Таке джерело

дещо сумнівне щодо оцінки автором власної участі, хоча можна відстежити загальний перебіг подій, а також їх особливості в окремо взятому регіоні, населеному пункті. Іншими можуть бути щоденники, записи в яких ведуться без мети їх оприлюднення.

Слід також знати при відборі джерел на урок, що свідки подій можуть описово повідомляти про факт з місця події, але дещо пізніше можливо з'являється книжка про перебіг цих подій. Це вже буде гібрид первинних і вторинних джерел.

Вторинні джерела - це письмові документи, дослідження, міркування істориків, журналістів, коментаторів, оглядачів.

Критерієм розрізнення первинних і вторинних джерел є наявність у сторін свідчень, близькість, присутність осіб до подій, мотивація автора.

Оцінка всіх трьох видів джерел (первинних, вторинних, гібридних) здійснюється за такими питаннями :

- Хто автор джерела?
- Коли було створено джерело?
- Яка мета створення джерела?
- Для кого і чому створено документ?
- Які джерела інформації використано для створення документа?
- Що говорить нам джерело про особисту точку зору або позицію автора?
- Якою є довіра до автора через вмотивованість створення джерела?
- Джерело підтверджує чи суперечить тлумаченню подій в інших джерелах?
- Які факти свідчать про фальсифікацію, тенденційність?
- Які факти, оцінки співпадають із іншими документами?

Оцінюючи джерело, зазвичай школярі це роблять уже з позиції того, що сталося потім, наприклад, оригінал тексту III Універсалу, умови Версальського договору, користуючись загалом оцінками, викладеними у шкільному підручнику.

Учителю слід подбати про раціональне системне використання сучасних письмових джерел в такий спосіб:

- 1) розглядати їх в часовій відповідності з метою «оживлення» історії;
- 2) використовувати не лише для ілюстрації, а для засвоєння понять, процесів;
- 3) чітко визначати мету використання : розвиток критичного мислення, компетентностей;

4) збалансовано добирати джерела, які певне питання, подію дають змогу здобувачу зрозуміти повніше ;

5) мова, лексика, скорочення джерела мають бути зрозумілими для здобувача;

б) навчати використовувати для аргументації фрагменти джерел, використовуючи імітаційні, рольові ігри, моделювання;

б) врахувати при оцінюванні досягнуті результати роботи із джерелом.

Отже, сучасні письмові джерела на уроці історії - це можливість більш глибоко розглянути конкретну подію, створити можливості для розвитку критичного мислення здобувачів, історичної свідомості, важливий механізм формування навиків аналітичних здібностей, визначення можливих упереджень і симпатій, фальсифікацій і прихильності.

Формування навичок критичного мислення на уроках англійської мови

Ковальчук Алла Павлівна,

вчитель англійської мови комунального закладу

«Загальноосвітня школа I-III ступенів №18

Вінницької міської ради»,

спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,

учитель-методист

Навчати без примусу, щоб кожен учень був не просто слухачем, а дослідником, фантазером, винахідником і просто жив щасливим життям спілкування

Державна політика в освітній галузі відображена в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», в «Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти» і спрямована на формування соціально-адаптованої педагогічної моделі випускника загальноосвітнього навчального закладу, та виявляє кінцеву мету загальної середньої освіти - виховання громадянина України, підготовленого до життя в сучасному суспільстві, здатного навчатися впродовж життя, оперувати й управляти інформацією, приймати виважені рішення, ефективно взаємодіяти з людьми, усвідомлювати свою роль у державі і світі, адекватно реагувати на проблеми й виклики часу і нести відповідальність за власні вчинки.

Визначальною рисою усіх програмних документів є орієнтація школи на особистість учня. Освіта в Україні - це освіта для людини, яка здатна до самоосвіти та саморозвитку, вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни.

Тому від сучасного навчального закладу вимагається запровадження нових підходів до навчання, які забезпечують розвиток необхідних компетенцій. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок та вмінь учня, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність. Головним принципом у проектуванні нових технологій повинна стати активність самого учня. Такий підхід суттєво змінює функції та форми організації навчального процесу, відмовляючись

від формального повідомлення та перевірки знань і звертаючись до виявлення особистісного досвіду учнів.

Одним з таких підходів є формування під час навчання навичок критичного мислення, яке разом із фаховою і соціальною компетентністю забезпечує конкурентноздатність і мобільність освіченої людини на ринку праці, її готовність жити і працювати в умовах неперервних змін.

Навчаючи учнів критично мислити, учителі допомагають їм подивитись на будь-яку життєву ситуацію з різних сторін. Критично міркуючи учні не скаржаться на проблему, а намагаються її вирішити.

Думаю, що діалоговий характер методик критичного мислення сприяє активізації роботи учнів, становленню гармонійно розвинутої особистості. Методики критичного мислення виробляють уміння працювати в парах, малих групах, швидко та якісно опрацьовувати тексти, гнучко входити в ситуації. Творчий проблемний характер викладання англійської мови сприяє розвитку уяви, фантазії та відчуття новизни.

Отже, критичне мислення - це не просто мисленнєвий процес, подібний до логічних, аналітичних, креативних та інших процесів мислення. Це мислення, яке на виході формує не лише вміння використовувати кілька відсотків операційних можливостей власного мозку (свідомо аналізувати, синтезувати, робити власні висновки, бачити проблему з різних сторін і т.д.), а й позицію, духовну наповненість особистості. І від форм та методів розвитку критичного мислення залежить, якою буде позиція підростаючого покоління громадян України, світового співтовариства: відповідальною, толерантною, моральною чи нігілістичною, егоцентричною, потенційно руйнівною для суспільної стабільності.

Тому обрана тема дуже актуальна.

Мета роботи: на основі формування сучасних технологій навчання у школі, розкрити сутність та особливості розвитку критичного мислення, а також визначити його основні прийоми та технології на уроках англійської мови.

Завдання:

- з'ясувати сучасні методи і технології навчання;
- визначити основні методи і прийоми критичного мислення, що сприяють формуванню та розвитку творчих здібностей учня;
- описати технології формування навичок критичного мислення на уроках англійської мови;

- довести необхідність використання інтерактивних уроків з елементами технологій критичного мислення;

За структурою робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

Сучасні методи і технології навчання.

Сьогодні в центрі уваги - учень, його особа, неповторний внутрішній світ. Тому основна мета сучасного вчителя - вибрати методи і форми організації учбової діяльності учнів, які оптимально відповідають поставленій меті розвитку особистості.

Все частіше піднімається питання про використання нових інформаційних технологій в школі. Це не лише нові технічні засоби, але й нові форми і методи викладання, новий підхід до процесу навчання. Основною метою вивчення іноземної мови є формування і розвиток комунікативної культури школярів, навчання практичному опануванню іноземної мови. Завдання вчителя полягає в тому, щоб вибрати такі методи навчання, які б дозволили кожному учневі проявити свою активність та творчість.

Основна мета вивчення іноземної мови в школі - формування комунікативної компетенції. Комунікативний підхід має на увазі навчання спілкуванню і формуванню здібності до міжкультурної взаємодії.

Сучасні педагогічні технології такі, як навчання у співпраці, проектна методика, використання нових інформаційних технологій, Інтернет – ресурсів, модульне навчання допомагають реалізувати особистісно-орієнтований підхід у навчанні, забезпечують індивідуалізацію і диференціацію навчання з урахуванням здібностей дітей, їх рівня знань.

Форми роботи з комп'ютерними навчальними програмами на уроках іноземної мови включають: вивчення лексики, відпрацювання вимови, вивчення діалогічної і монологічної мови, вивчення писемності та відпрацювання граматичних явищ.

Можливості використання Інтернет - ресурсів величезні. Глобальна мережа Інтернет створює умови для здобуття будь-якої необхідної учням і вчителям інформації, що знаходиться в будь-якій точці земної кулі: народознавчий матеріал, новини з життя молоді, статті з газет і журналів та інше.

На уроках англійської мови за допомогою Інтернету можна вирішити ряд дидактичних завдань: формувати навички і уміння читання, використовуючи матеріали глобальної мережі, удосконалювати уміння письмової мови школярів,

поповнювати словниковий запас учнів та формувати у школярів мотивацію до вивчення англійської мови.

Учні можуть брати участь в тестуванні, у вікторинах, конкурсах, олімпіадах, що проводяться по мережі Інтернет, переписуватися з однолітками з інших країн, брати участь в чатах, відеоконференціях та інше.

На даний час пріоритет віддається комунікативності, інтерактивності, автентичності спілкування, вивченню мови в культурному контексті, автономності і гуманізації навчання. Дані принципи роблять можливим розвиток міжкультурної компетенції як компонента комунікативної здатності. Кінцевою метою навчання іноземним мовам є навчання вільному орієнтуванню в іншомовному середовищі і умінню адекватно реагувати в різних ситуаціях. Щоб навчити спілкуванню іноземною мовою, потрібно створити реальні, справжні життєві ситуації (тобто те, що називається принципом автентичності спілкування), які стимулюватимуть вивчення матеріалу і вироблятимуть адекватну поведінку.

Комунікативний підхід - стратегія, що моделює спілкування, направлена на створення психологічної і мовної готовності до спілкування, на свідоме осмислення матеріалу і способів дій з ним. Основним же критерієм, що дозволяє відрізнити цей підхід від інших видів навчальної діяльності, є те, що учні самостійно обирають мовні одиниці для оформлення своїх думок. Використання комунікативного підходу добре вмотивоване: його мета полягає у тому, щоб зацікавити учнів у вивченні іноземної мови за допомогою накопичення і розширення їх знань і досвіду.

Однією з основних вимог, що висувуються до вивчення іноземних мов є створення взаємодії на уроці, що прийнято називати в методиці інтерактивністю. Інтерактивність – це об'єднання, координація і взаємодоповнення зусиль комунікативної мети і результату мовними засобами. Інтерактивність не просто створює реальні життєві ситуації, але і змушує учнів адекватно реагувати на них за допомогою іноземної мови.

Однією з технологій, що забезпечує особистісно-орієнтоване навчання, є метод проектів, як спосіб розвитку творчості, пізнавальної діяльності, самостійності. Робота над проектом - це багаторівневий підхід до вивчення мови, що охоплює читання, аудіювання, усне мовлення і граматику. Метод проектів сприяє розвитку активного самостійного мислення учнів і орієнтує їх на спільну дослідницьку роботу. Проектне навчання актуальне тим, що вчить дітей співпраці, яке виховує такі етичні цінності, як взаємодопомогу і уміння співпереживати, формує творчі здібності і активізує учнів. Загалом, у процесі проектного навчання прослідковується нерозривність навчання і виховання.

Проектна форма роботи є однією з актуальних технологій, що дозволяють учневі застосувати накопичені знання з предмету. Учні розширюють свій кругозір, кордони володіння мовою, отримуючи досвід від практичного його використання, вчаться слухати іншомовну мову і чути, розуміти один одного при захисті проєктів. Діти працюють з довідковою літературою, словниками, комп'ютером, тим самим створюється можливість прямого контакту з автентичною мовою, чого не дає вивчення мови лише за допомогою підручника на уроці в класі.

Робота над проєктом – процес творчий. Учень самостійно або під керівництвом вчителя займається пошуком вирішення якоїсь проблеми, для цього потрібне не лише знання мови, але і володіння великим обсягом наочних знань, володіння творчими, комунікативними і інтелектуальними вміннями. В курсі іноземних мов метод проєктів може використовуватися в рамках програмового матеріалу практично по будь-якій темі. Робота над проєктами розвиває уяву, фантазію та творче мислення.

До сучасних технологій відноситься і технологія співпраці. Основна ідея полягає в створенні умов для активної спільної діяльності учнів в різних навчальних ситуаціях. Діти об'єднуються в групи по 3-4 людини, їм дається одне завдання, при цьому визначається роль кожного. Кожен учень відповідає не лише за результат своєї роботи, але і за результат всієї групи. Тому слабкі учні прагнуть з'ясувати в сильних те, що їм незрозуміло, а сильні учні прагнуть, щоб слабкі досконало розібралися у завданні. І від цього виграє весь клас, тому що спільно ліквідовуються прогалини.

Що стосується мовного портфеля, то в його основу закладено співвідношення українських вимог до рівня опанування іноземної мови із загальноєвропейськими системами, що, у свою чергу, є відправним пунктом для створення єдиного освітнього простору. Основним критерієм оцінки рівня володіння іноземною мовою в технології мовного портфеля є тестування. Пріоритетом цієї технології стає переорієнтація навчального процесу з викладача на учня. Учень же, у свою чергу, несе свідому відповідальність за результати своєї пізнавальної діяльності. Вищезгадана технологія сприяє поступовому формуванню навиків самостійного опанування інформації. Вцілому, мовний портфель багатofункціональний і сприяє розвитку багатомовності.

У системі розвиваючого навчання велика увага приділяється розвитку критичного мислення. У школяра, як суб'єкта пізнавальної діяльності не експлуатується пам'ять, а розвивається і формується механізм мислення.

На сьогоднішній день технологія формування та розвитку критичного мислення вважається однією з інноваційних педагогічних технологій, що відповідає

вимогам Національної доктрини розвитку освіти України щодо переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, увага переноситься на процес набуття школярами знань, умінь, навичок, життєвого досвіду, які трансформуються в компетенції.

Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей учнів

Розвиток критичного мислення – це сучасна освітня технологія, розроблена американськими спеціалістами з педагогіки на основі узагальнення досвіду світової педагогіки та психології і виходячи із актуальних потреб системи освіти. Пройшла апробацію в школах Америки, Азії, 12-ти країнах Східної, Центральної Європи та СНД.

Як стверджують дослідники Дженні Л. Стіл та Чарльз Темпл, критичне мислення є “складним процесом творчої інтеграції ідей та джерел, переоцінки та перебудови понять та інформації. Воно є активним та інтерактивним процесом пізнання, що відбувається водночас на багатьох рівнях”. Автори стверджують, що критичне мислення можуть осягнути не лише учні старших класів, але і молодших. На думку дослідників, вміння просіювати інформацію та вирішувати, що важливо, а що ні, буде потрібно учням для успіху в світі, який швидко змінюється, їм необхідно буде вміти розуміти те, як різні частини інформації можуть поєднуватись між собою, знадобиться вміння надавати відповідний контекст новим ідеям та знанням, оцінювати нові знахідки та відкидати знецінену інформацію. Обґрунтовуючи важливість критичного мислення, вони формують такі тези:

1. Знання має цінність лише тоді, коли воно використовується та усвідомлюється концептуально.
2. Майбутнє відкрите для тих, хто критично перевіряє інформацію та вибудовує свої власні реальності.
3. Критичне мислення виникає внаслідок добре сконструйованого навчального плану, виконання якого виховує критичне мислення.

Критичне мислення - це мислення вищого порядку, яке спирається на інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності та діяльності інших. Відповідно, формування навичок критичного мислення передбачає розвиток здатності учнів аналізувати навчальну інформацію з позиції логіки та особистісного підходу з метою використання отриманих результатів як до

стандартних, так і до нестандартних ситуацій і проблем, а також здатність ставити нові запитання, знаходити аргументи, приймати незалежні продумані рішення.

Критичне мислення (КМ) – активний процес пізнання, який відбувається одночасно на декількох рівнях. Адже знання, що їх засвоює критично мисляча людина, постійно диференціюються й систематизуються з точки зору ступеня їх істинності, вірогідності, достовірності. Критичне мислення спирається на отриману інформацію, усвідомлене сприйняття власної розумової діяльності в оточуючому інтелектуальному середовищі. Однак рівень критичності визначається не тільки запасом знань, а й особистісними якостями, установками, переконаннями.

Суть технології критичного мислення: ненав'язливість, відсутність категоричності та авторитарності з боку вчителя, надання учневі можливості пізнати себе у процесі отримання знань.

Розвиток критичного мислення можливий за виконання наступних умов:

учителем: прийняття різних ідей і думок; підтримка активності учнів у процесі навчання; підтримка впевненості учнів у тому, що вони не ризикують бути незрозумілими; віра в кожного учня;

учнями: розвиток впевненості в собі і розуміння цінності своїх ідей та думок; активна участь у навчальному процесі; повага до різних думок.

Сучасна освітня технологія розвитку критичного мислення розв'язує задачі:

освітньої мотивації: підвищення інтересу до процесу навчання та активного сприйняття навчального матеріалу;

інформаційної грамотності: розвиток здатності до самостійної аналітичної та оцінювальної роботи з інформацією будь-якої складності;

культури письма: формування навичок написання текстів різних жанрів;

соціальної компетентності: формування комунікативних навичок та відповідальності за знання.

Тобто, в даній технології, на відміну від традиційного навчання, змінюються ролі педагогів і учнів. Учні не сидять пасивно, слухаючи вчителя, а стають головними дійовими особами уроку. Вони думають, діляться міркуваннями один з одним, читають, пишуть та обговорюють прочитане.

Використання різноманітних методів і прийомів в системі розвиваючого навчання дає можливість зробити уроки більше цікавими, сучасними, активізувати пізнавальну активність учнів, розвивати їхні творчі здібності.

Критичне мислення є складним процесом, який починається з ознайомлення з інформацією, а завершується прийняттям певного рішення та складається з кількох послідовних етапів:

- сприйняття інформації з різних джерел;
- аналіз різних точок зору, вибір власної точки зору;
- зіставлення з іншими точками зору;
- добір аргументів на підтримку обраної позиції;
- прийняття рішення на основі доказів.

Критичне мислення має такі характеристики:

1. Самостійність. Ніхто не може мислити за людину, висловлювати її думки, переконання, ідеї тощо. Мислення стає критичним, тільки якщо носить індивідуальний характер.

2. Постановка проблеми. Критичне мислення досить часто починається з постановки проблеми, тому що її розв'язання стимулює людину мислити критично. Початок рішення проблеми - це збирання інформації, бо роздумувати "на порожньому місці" фактично не можливо.

3. Ухвалення рішення. Закінчення процесу критичного мислення - це ухвалення рішення, що дозволить оптимально розв'язати поставлену проблему.

4. Чітка аргументованість. Людина, що мислить критично, повинна усвідомлювати, що часто проблема може мати кілька рішень, тому треба підкріпити обраний варіант вагомими, переконливими власними аргументами, які б доводили, що її розв'язання є найкращим, оптимальним.

5. Соціальність. Людина живе в соціумі. Тому доводити свою позицію вона повинна у спілкуванні. Під час спілкування, диспуту, дискусії людина поглиблює свою позицію або може щось змінити в ній.

Критичне мислення формується поступово, у результаті щоденної кропіткої роботи вчителя й учня, з уроку в урок. Кожен учитель має вирішити для себе, які методи і прийоми формування та розвитку критичного мислення обрати, але при цьому він повинен усвідомлювати, що навчити учнів мислити критично протягом одного уроку фактично не можливо.

Треба виділити певні умови, створення яких здатне спонукати і стимулювати учнів до критичного мислення.

Головними з них є такі:

1. Час. Учні повинні мати досить часу для збору інформації за даною проблемою, для її обробки, вибору оптимального способу презентації свого рішення. Формування критичного мислення може відбуватися не тільки на уроці, а й перед ним і після нього.

2. Очікування ідей. Діти мають усвідомлювати, що від них чекають висловлення власних думок та ідей у будь-якій формі, їх діапазон може бути необмеженим, ідеї - різноманітними, нетривіальними.

3. Спілкування. Учні повинні мати можливість обмінюватися думками, щоб бачити свою значимість і свій внесок у рішення проблеми.

4. Цінування думок інших. Школярі повинні вміти слухати й цінувати думки інших, розуміючи, що для знаходження оптимального рішення проблеми дуже важливо вислухати всі думки зацікавлених людей, щоб мати можливість остаточно сформулювати власну.

5. Віра в сили учнів. Учні повинні знати, що їм можна висловлювати будь-які думки, мислити поза шаблоном. Учитель повинен створити у класі середовище, вільне від жартів, глузувань.

6. Активна позиція. Учні повинні займати активну позицію у навчанні, одержувати справжнє задоволення від здобуття знань. Це стимулює їх до роботи на складнішому рівні, до прагнення мислити нестандартно, критично.

Технологія розвитку критичного мислення під час читання та письма становить собою цілісну систему, що формує навички роботи з інформацією в процесі читання й письма. Вона спрямована на засвоєння базових навичок відкритого інформаційного простору, розвиток якостей громадянина відкритого суспільства, включеного в міжкультурну взаємодію.

Тексту відведено пріоритетну роль: його читають, переказують, аналізують, трансформують, інтерпретують, складають, за ним дискутують. Учні потрібно засвоїти текст, виробити власну думку, висловитися доказово, упевнено. При цьому поняття «текст» трактується досить широко: це й письмовий текст, і мовлення вчителя або учня, і відеоматеріал, і реферат тощо.

Дуже важливо вміти слухати й чути іншу точку зору, розуміти, що вона має право на існування. Вчителю відведено роль координатора. Популярним методом демонстрації процесу мислення є графічна організація матеріалу. Моделі, схеми, презентації, тощо відображають взаємовідношення між ідеями, показують хід

думок, розмірковувань. Прихований процес мислення стає наочним, набуває візуального втілення.

Кожен етап уроку має свої цілі і завдання, а також набір прийомів, спрямованих спочатку на активізацію дослідницької, творчої діяльності, а потім на осмислення і узагальнення набутих знань.

Перший етап - «**виклик**», під час якого в учнів активізуються набуті раніше знання, пробуджується інтерес до теми, визначаються цілі вивчення майбутнього навчального матеріалу.

Другий етап - «**осмислення**» - змістовий, в ході якого і відбувається безпосередня робота учня з текстом, причому робота, спрямована, осмислена. Процес читання завжди супроводжується діями учня (маркування, складання таблиць, ведення щоденника), які дозволяють відслідковувати власне розуміння.

Третій етап - «**рефлексія**» - роздуми. На цьому етапі учень формує особистісне ставлення до тексту і фіксує його або з допомогою власного тексту, своєї позиції в дискусії. Саме тут відбувається активне переосмислення власних уявлень з урахуванням набутих знань.

Розглянемо докладніше кожен з наведених етапів.

Виклик

На даному етапі учень «згадує», що йому відомо по досліджуваному питанню (робить припущення), систематизує інформацію до вивчення нового матеріалу, задає питання, на які хоче отримати відповіді. Роль вчителя - в основному координуюча. Популярним методом демонстрації процесу мислення є графічна організація матеріалу. Моделі, малюнки, схеми тощо відображають взаємовідносини між ідеями, показують учням хід думок. Процес мислення прихований від очей, стає наочним, знаходить видиме втілення.

Інформація, отримана на стадії виклику, прослуховується, записується, обговорюється. Робота ведеться індивідуально, у парах або групах.

У процесі реалізації етапу виклику важливо:

- ✚ Давати учням можливість висловлювати свою точку зору з приводу досліджуваної теми вільно, без боязні помилитися і бути виправленим вчителем.
- ✚ Фіксувати всі висловлювання: будь-який з них буде важливим для подальшої роботи. При цьому на даному етапі немає «правильних» і «неправильних» висловлювань.

- ✚ Поєднувати індивідуальну та групову роботу: індивідуальна дозволить кожному учневі актуалізувати свої знання і досвід; групова - почути інші думки, викласти свою точку зору без ризику помилитися. Обмін думками може сприяти виробленню ідей, які часто є несподіваними і продуктивними; появи цікавих питань, пошук відповідей будуть стимулювати до вивчення нового матеріалу.

Роль вчителя на цьому етапі роботи полягає в тому, щоб стимулювати учнів до згадування того, що вони вже знають з досліджуваної теми, сприяти безконфліктному обміну думками в групах, фіксації і систематизації інформації, отриманої від школярів. При цьому важливо не критикувати відповіді, так як будь-яка думка учня цінна.

Осмислення

Даний етап спрямований на збереження інтересу до теми при безпосередній роботі з новою інформацією. Учень читає (слухає) текст, використовуючи запропоновані вчителем активні методи читання, робить помітки на полях або веде записи в міру осмислення нової інформації, використовуючи методи активного читання.

На етапі осмислення змісту учні:

- 1) здійснюють контакт з новою інформацією;
- 2) зіставляють цю інформацію з уже наявними знаннями і досвідом;
- 3) акцентують свою увагу на пошук відповідей на виниклі питання і труднощі;
- 4) звертають увагу на неясності, намагаючись поставити нові питання;
- 5) прагнуть відстежити сам процес знайомства з інформацією, звернути увагу на те, що саме їх приваблює, які аспекти менш цікаві й чому;
- 6) готуються до аналізу та обговорення почутого або прочитаного.

Вчитель на цьому етапі:

- 1) Може бути безпосереднім джерелом нової інформації. У цьому випадку його завдання полягає в її ясному і привабливому викладі.
- 2) Відстежує ступінь активності роботи, уважності при читанні, якщо школярі працюють з текстом.
- 3) Пропонує для організації роботи з текстом різні прийоми для вдумливого читання і роздуми про прочитане.

Необхідно виділити достатній час для реалізації цього етапу, доцільно виділити час для другого прочитання. Досить важливо повернутися до тексту на новому «витку» його сприйняття, щоб прояснити деякі питання,

Рефлексія

Цей етап необхідний не тільки для того, щоб вчитель перевінив пам'ять своїх учнів, але і для того, щоб вони самі змогли проаналізувати, чи вдалося їм досягти поставлених цілей і розв'язати проблеми і протиріччя, що виникли в процесі знайомства з новим матеріалом.

На етапі рефлексії учні систематизують нову інформацію по відношенню до вже наявних у них уявлень. При цьому поєднання індивідуальної та групової роботи на даному етапі є найбільш доцільним. У процесі індивідуальної роботи (різні види письма: есе, ключові слова, графічна організація матеріалу і т. д.) учні, з одного боку, проводять відбір інформації, найбільш значущою для розуміння суті досліджуваної теми, а також найбільш значущою для реалізації поставлених раніше цілей. З іншого боку, вони виражають нові ідеї власними словами, самостійно вибудовують причинно-наслідкові зв'язки. Етап рефлексії активно сприяє розвитку навичок критичного мислення.

На стадії рефлексії здійснюється аналіз, творча переробка, інтерпретація вивченої інформації.

Критичне мислення - це вміння активно, творчо, індивідуально сприймати інформацію, оптимально застосовувати потрібний вид розумової діяльності, різносторонньо аналізувати інформацію, мати особисту незалежну думку та вміти коректно її відстоювати, вміти застосувати здобуті знання на практиці.

Критичне мислення - це здатність людини чітко виділити проблему, яку необхідно вирішити; самостійно знайти, обробити й проаналізувати інформацію; логічно побудувати свої думки, привести переконливу аргументацію; здатність мислити мобільно. Обирати вірне рішення проблеми; бути відкритим до сприйняття думок інших й одночасно принциповим у відстоюванні своєї позиції.

Є ще багато різноманітних визначень, але, як бачимо, суть одна й та ж - самостійне, незалежне мислення.

Стратегія критичного мислення сприймається сьогодні як перспектива самореалізації особистості в умовах демократичного суспільства.

Формування навичок критичного мислення на уроках англійської мови

Для вчителів іноземних мов технології КМ не є абсолютно новими: специфіка дисципліни “Іноземна мова” (вивчення мови як засобу спілкування та наявність чотирьох видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання, письмо) передбачає роботу з різноманітною інформацією, її аналіз, обговорення, створення на основі почутого або прочитаного власного продукту у вигляді монологічного або діалогічного висловлювання в усній чи письмовій формі.

Усі сучасні підручники з англійської мови містять завдання типу *matching* (співвіднесення однакових елементів), *comparing* (порівняння, зіставлення), *ranking* (ранжування предметів, дій, висловлювань за певними ознаками), *sequencing* (встановлення логічної послідовності дій), *information gap* (усунення інформаційного дисбалансу), *jigsaw* (застосування прийому “мозаїка”), *tables* (класифікація прочитаної або прослуханої інформації за певними ознаками з використанням графічних організаторів), *writing activity* (написання твору, есе, анотування прочитаного або прослуханого) тощо.

Вчитель, який працює за технологією КМ, повинен добре усвідомлювати, що продуктивною його робота буде у випадку, якщо правильно вибрано:

- інформативний матеріал, який сприяє розвитку КМ;
- метод (окремий прийом, стратегія) заняття.

Таблиця 1

Прийоми і стратегії критичного мислення

Етапи	Виклик	Осмислення	Рефлексія
Прийоми	«Мозковий штурм» - Кластери - Концептуальне колесо - Прогнозування за ключовими словами - таблиця тонких і товстих питань	- Читання тексту з маркуванням за методом <i>insert</i> - Стратегія «Ідеал» - стратегія «фішбоун» - зигзаг - Виділення ключових	- синквейн - Акваріум - Добудовування кластера з ключових слів - Відповіді на поставлені питання.

	<ul style="list-style-type: none"> - Формулювання запитань, відповіді на які потрібно знайти в тексті - кола по воді - Таблиця «З-Х-Д» - вірні і невірні твердження 	<ul style="list-style-type: none"> слів підкресленням - пошук відповідей на поставлені у першій частині уроку запитання - читання тексту з зупинками 	<ul style="list-style-type: none"> - Організація усних і письмових круглих столів. - Організація різних видів дискусій. - Написання творчих робіт. - Дослідження з окремих питань теми і т.д.
--	---	---	---

Розглянемо докладніше суть деяких з наведених у таблиці, прийомів і стратегій.

1) “Мозковий штурм”

Основна мета “навчального мозкового штурму” - розвиток творчого типу мислення. Отже, вибір теми для його проведення прямо залежить від кількості можливих варіантів вирішення тієї чи іншої проблеми.

"Навчальний мозковий штурм" зазвичай проводиться в групах чисельністю 5-7 осіб.

Перший етап - це створення банку ідей, можливих рішень проблеми. Приймаються і фіксуються на дошці або плакаті будь-які пропозиції. Критика і коментарі не допускаються. Регламент - до 15 хвилин.

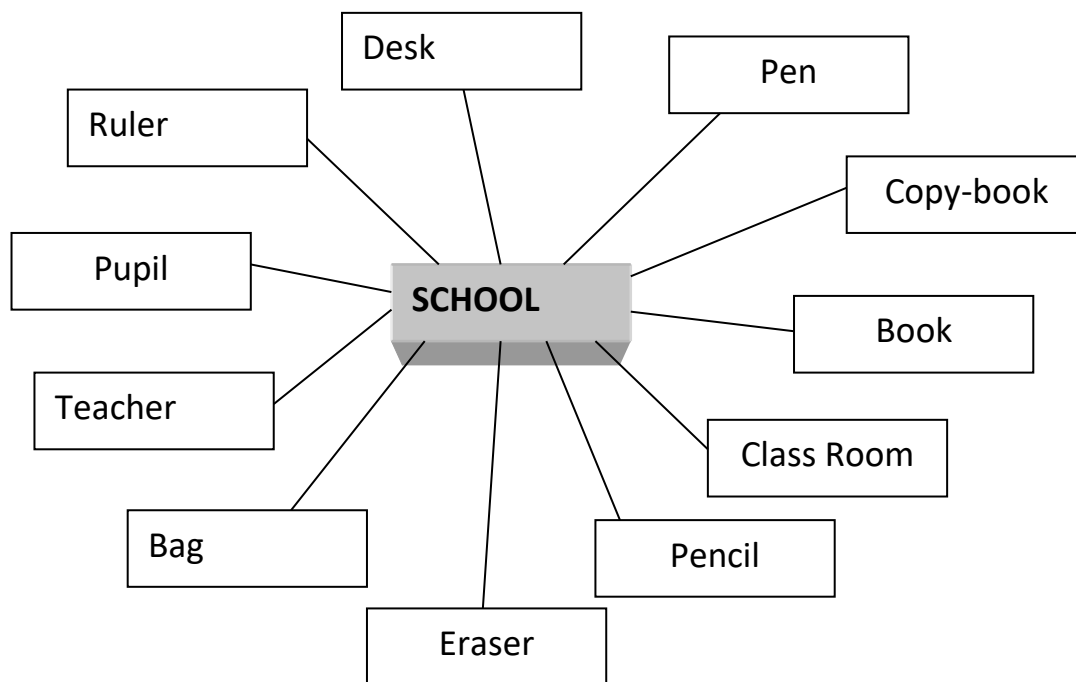
Другий етап - колективне обговорення ідей і пропозицій. На цьому етапі головне - знайти раціональне в будь-якому з речень, спробувати поєднати їх у ціле.

Третій етап - вибір найбільш перспективних рішень з точки зору наявних на даний момент ресурсів. Цей етап може бути навіть відстрочений у часі та проведено на наступному уроці.

2) Розбиття на кластери

Кластер («гноно») - виділення смислових одиниць тексту та графічне їх оформлення у визначеному порядку у вигляді грона. Кластери можуть стати провідним прийомом і на етапі виклику, рефлексії, так і стратегією уроку в цілому. Роблячи якісь записи, замальовки для пам'яті, ми часто інтуїтивно розподіляємо їх особливим чином, компоуємо за категоріями. Кластер - графічний прийом систематизації матеріалу.

Правила дуже прості. В центрі - це наша тема, а навколо неї великі смислові одиниці. Система кластерів охоплює більшу кількість інформації, ніж ми отримуємо при звичайній роботі. Цей прийом може бути застосований на стадії виклику, коли ми систематизуємо інформацію, отриману до знайомства з основним джерелом (текстом) у вигляді питань або заголовків смислових блоків. Цей прийом має великий потенціал і на стадії рефлексії: виправлення невірних припущень у попередніх кластерах, заповнення їх на основі нової інформації. Дуже важливим етапом є презентація нових кластерів. Завданням цієї роботи є не тільки систематизація матеріалу, але і встановлення причинно-наслідкових зв'язків між «гнонами».

3) Кола по воді

Цей прийом є універсальним засобом активізувати знання учнів та їх мовленнєву активність на стадії виклику. Опорним словом до цього прийому може стати досліджуване поняття, явище. Воно записується в стовпчик і на кожен букву підбираються іменники (дієслова, прикметники, стійкі словосполучення) до досліджуваної теми. По суті це невелике дослідження, яке може початися в класі і мати продовження вдома.

Наприклад, тема уроку: “Пори року. Погода”/“Seasons and Weather”.

windy

winter

warm

autumn

hot

summer

rainy4) «Тонкі» і «товсті» питання

Таблиця «тонких» і «товстих» питань може бути використана на будь-якій з трьох стадій уроку. Якщо ми користуємося цим прийомом на етапі виклику, то це будуть питання, на які наші учні хотіли б отримати відповіді при вивченні теми. Учні пропонується сформулювати питання до теми в формі «тонких» і «товстих» питань. Далі вчитель записує на дошці низку питань і просить учнів (індивідуально або в групах) спробувати відповісти на них, аргументуючи свої припущення. По ходу роботи з таблицею у ліву колонку записуються питання, що вимагають простої однозначної відповіді. В правій колонці записуються питання, що вимагають докладної, розгорнутої відповіді; питання, на які вони самі поки не можуть відповісти, але хотіли б знайти на них відповіді. Після того як прозвучать відповіді на дані питання, учням пропонується прочитати або прослухати текст, знайти підтвердження своїм припущенням і відповісти на «тонкі» і «товсті» питання. На етапі осмислення змісту прийом служить для активної фіксації питань по ходу читання, слухання; при рефлексії - для демонстрації розуміння пройденого. На етапі рефлексії дається завдання скласти ще 3-4 «тонких» і «товстих» питання, занести їх до таблиці, попрацювати з питаннями в парах, вибравши найбільш цікаві, які можна задати всьому класу.

Таблиця 2

“Тонкі” і “товсті” запитання: “Speaking about a new friend”.

“thin” questions	“thick” questions
Where are you from?	Why do you like Christmas?
How old are you?	Why are you sad?
When is your birthday?	Do you like winter? Why? Why not?
Have you got a pet?	What do you do to help your mum?

При читанні тексту учні на полях розставляють позначки (бажано олівцем, якщо ж його немає, можна використати смужку паперу, яку поміщають на полях вздовж тексту).

Позначки повинні бути наступні:

v- якщо те, що ви читаєте, відповідає тому, що ви знаєте;

- - якщо те, що ви читаєте, суперечить тому, що ви вже знали, чи думали, що знали;

+ якщо те, що ви читаєте, є новим для вас;

? якщо те, що ви читаєте, незрозуміло, чи ви хотіли б отримати більш докладні відомості з цього питання.

Після читання тексту з маркуванням учні заповнюють маркувальну таблицю Інсерт, що складається з 4-х колонок. Причому, заповнюється спочатку 1-я колонка по всьому тексту, потім 2-я і т.д.

v	-	+	?
---	---	---	---

6) Фишбоун(Fishbone)

У «голові» цього скелета позначена проблема, яка розглядається в тексті. На самому скелеті є верхні і нижні кісточки. На верхніх учні зазначають причини виникнення досліджуваної проблеми (ці записи вони можуть зробити і на стадії виклику, до читання тексту, в результаті актуалізації своїх знань і досвіду). Навпроти верхніх кісточок розташовуються нижні, на яких учні по ходу читання виписують факти, що відображають суть, факти. Факт додає проблемі ясність і реальні обриси, дозволяють говорити не про абстрактне рішення, а про конкретний механізм. Можливе додавання верхніх і нижніх кісточок, розширення представлених відомостей. При цьому технологія роботи може змінюватись.

7) Стратегія «Джигсо» (Мозаїка)

- Учні класу об'єднуються у постійні групи (кількість учнів – це кілька частин у тексті). Кожен учень має певний номер.

- Текст поділяється учителем на логічно завершені частини.

- Кожна частина вивчається певною експертною групою, яка формується за однаковими номерами, за кольоровими картками.

- Робота експертних груп. Учні вивчають свою частину, готуються донести її зміст до своїх товаришів у постійній групі.

Отже, кожна дитина вивчає свою частину тексту, але за допомогою товаришів (експертів з іншої частини) повинна сприйняти весть текст в цілому.

- Повернення експертів до постійної групи і взаємонавчання.

- Перевірка засвоєння змісту і цілому всіма учнями.

Метою даного прийому є вивчення та систематизація великого за обсягом матеріалу. Для цього потрібно спочатку розбити текст на смислові уривки для взаємонавчання. Кількість уривків повинна збігатися з кількістю членів груп. Наприклад, якщо текст розбитий на 5 смислових уривків, то в групах (назвемо їх умовно робочими) - 5 осіб.

Цей прийом застосовується і на текстах меншого обсягу. У цьому випадку текст вивчається усіма учнями, принцип поділу на групи - запитання до даного тексту, їх кількість повинна збігатися з кількістю учасників групи. В експертні групи збираються фахівці з одного питання: для більш детального його вивчення, обміну думками, підготовки докладного відповіді на запитання, обговорення форми його подання. Повернувшись в робочі групи, експерти послідовно подають варіанти відповідей на свої питання.

8) Прийом «Читання із зупинками».

Матеріалом для використання прийому "Читання із зупинками" служить розповідний текст. Неодмінна умова для використання даного прийому - знайти оптимальний момент в тексті для зупинки. Ці зупинки - своєрідні штори: по одну сторону знаходиться вже відома інформація, а по іншу - зовсім невідома інформація, яка здатна серйозно вплинути на оцінку подій. Цей прийом вимагає не тільки серйозного коригування власного розуміння, але іноді навіть відмова від колишньої позиції. Але відмова не під чийось впливом, а в результаті особистої роботи з текстом, самостійного освоєння нового. Для школярів середньої ланки такими текстами можуть служити невідомі дітям казки і розповіді за сюжетною лінією.

9) Творча форма рефлексії - Синквейн

Синквейн - це вірш, який вимагає синтезу інформації і матеріалу в стислих виразах. Слово синквейн походить від французького, яке означає «п'ять». Таким чином, синквейн - це вірш, що складається з п'яти рядків.

Правила написання синквейну:

В першій сходинці тема називається одним словом (зазвичай іменником).

Другий рядок - це опис теми в двох словах (двома прикметниками).

Третій рядок - це опис дії в рамках цієї теми трьома словами (дієслова).

Четвертий рядок - фраза з чотирьох слів, що показує відношення до теми (почуття однією фразою).

Останній рядок - це синонім з одного слова, який повторює суть теми.

Camel

Kind and big

Help, carry, eat

Ship of the desert

A strong animal

Тема для синквейна обирається спільна для всіх учнів за матеріалами прочитаного або прослуханого тексту для подальшого обговорення складеного “резюме”. Метою синквейна є розвиток умінь вчитуватися, вслухуватися, виділяти головне, визначати власну позицію до отриманої інформації. Синквейн підштовхує учнів до розмірковувань та критичного аналізу теми. Вірші, складені в парах, можна представити на обговорення класу.

10) Читання (перегляд, прослуховування) з зупинками

Цей прийом ефективний при роботі над читанням тексту проблемного змісту, а так само при роботі з аудіальними і візуальними посібниками. Прийом «Читання із зупинками» допомагає опрацьовувати матеріал детально. Крім того, учні мають можливість пофантазувати, оцінити факт або подію критично, висловити свою думку. Тут відбувається навчання як критичного мислення, так сказати рефлексії, на стадії осмислення матеріалу, так і творчого, на стадії прогнозування подій.

11) Дискусія

Це особлива форма колективного співробітництва, викликає активну напружену розумову діяльність.

З допомогою дискусії вчитель вміло включає учнів у значимі для них, різноманітні життєві ситуації, що викликають у них бажання говорити і спілкуватися і надає можливість висловити свою точку зору, своє розуміння обговорюваного питання.

12) Акваріум.

Мета: надати учасникам змогу вільно включатись в обговорення проблеми і виходити з нього.

Проведення:

1. 5-6 учасників разом з керівником сідають у коло. Вони – “риби”. Навколо них стають інші учасники групи, вони – “рибалки”.

Тема дискусії: Проблема екологічної ситуації в Україні.

2. Викладач пропонує проблему: You know, that environmental situation is rather complex in Ukraine. The high population density, heavy industrial development and relatively low freshwater endowment of the Black Sea and the Asov Sea basins influenced the environmental situation. What is your opinion on this topic?

Члени внутрішнього кола активно дискутують з приводу запропонованої проблеми. “Рибалки” стоять за ними та вступають тільки тоді, коли їх зацікавить певна версія. Вони доповнюють, ставлять запитання, конкретизують. Наприклад:

What do you think of clearing city centres of traffic?

Will it come to the lung cancer?

What is your attitude to waste and recycling things?

3. Після того, як учасники обговорили одне питання, вони міняються місцями так, щоб усі учні побували в колі. При цьому мають фіксуватись активність, характер пропозицій, критика, емоційні реакції.

Наприкінці проводиться загальна дискусія щодо обговорюваної теми.

13) сходинка пріоритетів (Priority Ladder)

Цей прийом розвиває вміння зіставляти та робити оціночні судження. Учні визначають власні пріоритети серед об’єктів, явищ, цінностей і розташовують їх на відповідних щаблях. Результатом роботи у парі є мікродіалог за схемою:

1) мій перший/ другий/ третій вибір;

2) пояснення мого вибору;

3) приклад. Example: Decide on your priorities among the following notions: sport, money, education, friends, family, work. Compare your priorities with your partner in the form of a micro-dialogue.

Очікувана відповідь учнів (фрагмент):

A – My first choice is sport, because.... And what’s yours?

B – It’s... and why did you choose money for the second place?

Необхідно зазначити, що на всіх етапах методики розвитку КМ широко використовуються такі графічні організатори, як понятійна таблиця, таблиця “Так-Ні”, діаграма Вена, дискусійна сітка тощо. Вони є різновидами наочності, яка стимулює процес мислення і використовується під час опитування. Так, понятійна таблиця, якщо вона з’являється на етапі актуалізації, допомагає учням зорієнтуватися у напрямках, за якими буде організовано подальше обговорення теми або на які саме аспекти необхідно звернути увагу при читанні/ аудіюванні тексту.

Наприклад, понятійна таблиця за темою “Travelling. Means of Transport”:

Таблиця 3

Таблиця за темою “Travelling. Means of Transport”

	Speed	Price	Comfort	Availability
A train				
A plane				
A car				
A ship				

На етапі усвідомлення учні порівнюють виділені ознаки, вносять у таблицю можливі варіанти відповідей упродовж всієї дискусії в класі. Якщо вчитель використовує цю стратегію після обговорення теми, понятійна таблиця виступає у ролі ефективного засобу організації інформації, підсумку спілкування, а також схемою для вільного письма.

Таблиця “Так-Ні” – це багатоцільовий графічний організатор для запису бінарних (так/ ні, за/проти, або порівняння/контраст) відповідей на дискусію. Наприклад, після читання інформації стосовно введення форми у навчальних закладах пари учнів можуть сконструювати таблицю “Так-Ні”, де у лівій частині розміщено перелік доказів за, а у правій записуються всі докази проти цієї ідеї. Наприклад:

Таблиця 4

Таблиця “Так-Ні”

Yes	No
Students should be clean and wear	The way of dressing expresses the

suitable clothes.	individuality of a person.
Uniform is serviceable.	Dress code rules are ridiculous.
Better and more expensive clothes of your group mate make you feel inferior.	The way one dresses reflects his new image.

У кінці уроку протягом декількох хвилин учні порівнюють свій матеріал з тим, що склала інша пара. Пізніше учитель може керувати складанням таблиці “Так-Ні”, над якою працює цілий клас.

Комунікативний характер вище зазначених стратегій якнайповніше відповідає вимогам до сучасного уроку іноземної мови. Процес формування критичного мислення зливається з навчальним процесом, створюючи сприятливі умови не лише для вивчення англійської мови, а й для самореалізації та творчої активності учнів, що є головним завданням учителя на сьогодні.

Я вважаю, що дуже важливим є ще і те, як вчитель починає свій урок. Початок уроку – активізація процесу мислення. Як відбудеться постановка навчальної мети, ознайомлення з нею учнів, залежить розуміння учнями того, що вони робитимуть сьогодні на уроці та наскільки якісно це буде ними зроблено. Треба застосовувати такі методи, щоб учні можливо самі побудували її виходячи з формулювання теми уроку. Пропоную використовувати, наприклад, такі методи, як “мозковий штурм”, метод “прогнозування”. Думаю, що вчитель повинен використовувати різні методи – від найпростіших до більш складних; від тих, що є колективними – до тих, що передбачають певний рівень самоорганізації, коли учні спочатку працюють з вчителем, як з партнером, а потім самостійно в групах.

Отже, використовуючи інтерактивні технології при формуванні в учнів навичок критичного мислення на своїх уроках, я намагаюсь зробити процес навчання цікавим, різноманітним, ефективним, демократичним. Я завжди допомагаю учням, вітаю їх самостійність, творчість.

Список використаної літератури

1. О. Тарасова Використання методології критичного мислення на уроках англійської мови – Київ: Методичний центр з досліджень та розробки новітніх методологій та технологій в навчально-виховному процесі, 2006. – с.2-5.
2. Вукіна Н.В., Дементієвська Н.П. Критичне мислення. Як цього навчати.- Харків: Основа, 2007. – С.7-9.

3. Лабенко О. Розвиток критичного мислення в середніх загальноосвітніх закладах// Рідна школа. – 2001. - №4.
4. Стіл Дж., Мередит К., Темпл Ч. Методична система “Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів” (Підготовлено для проекту “Читання та письмо для розвитку критичного мислення”) / Посібники I-VIII. – Науково-методичний центр розвитку критичного та образного мислення “Інтелект”, 1998.
5. Тягло О. В. Критичне мислення: навч. посібник / О. В. Тягло. – Х.: Вид. група «Основа», 2008. – 189 с.
6. Fifth Annual International Foreign Languages Teachers Forum Workbook
Michael Duncan Content&Language Integrated Learning
7. Chaffee J. The thinker’s way. Steps to a Richer Life [Text] / J. Chaffee. – Boston–New York–Toronto–London: Little, Brown and Company, 1998. – P. 218

Додаток 1: Схема побудови уроку в технології «критичне мислення»

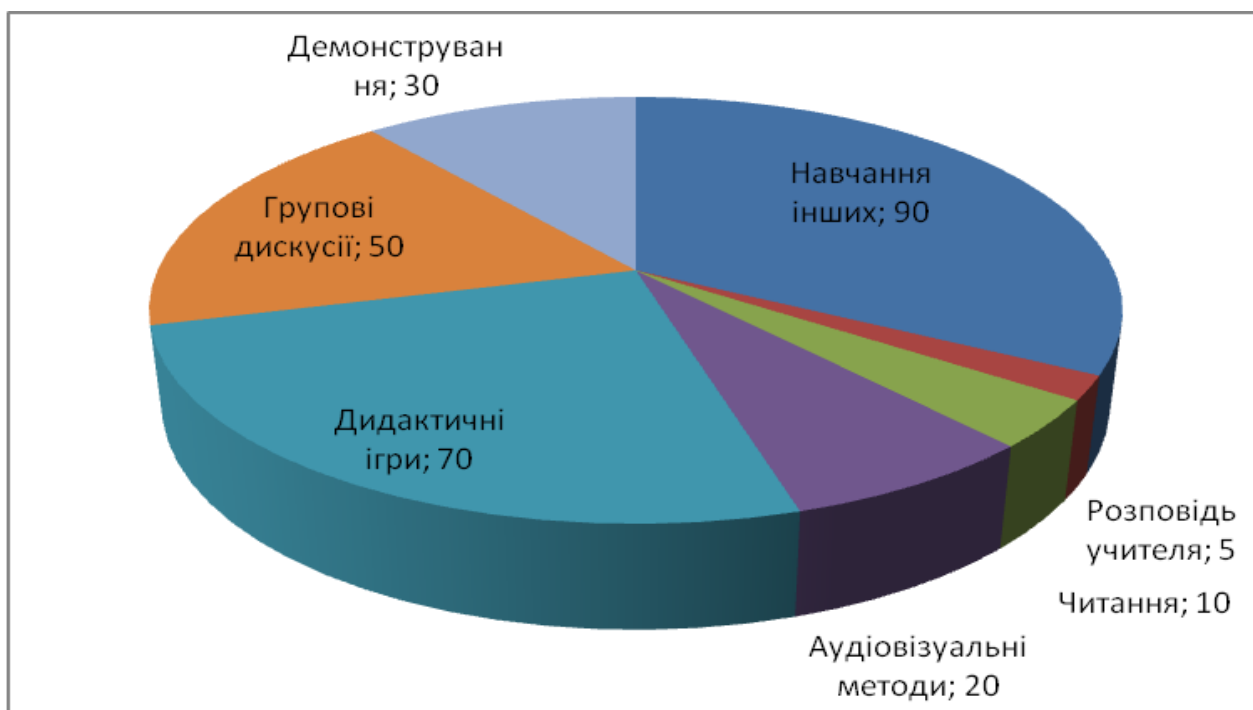
Етап		Дії вчителя	Дії учнів
Виклик	Діагностика знань, що є	Ставить питання до учнів з метою встановлення рівня знань. Робота за кластерами.	Оформлення записів на дошці та в зошитах (за відповідями учнів та самостійно)
	Парна мозкова атака	Організовує учнів працювати в парах.	Обговорення в парах
	Групова мозкова атака; колективна актуалізація наявних знань.	Організовує взаємний обмін думками в групах; всі групи по черзі відпрацьовують кожний кластер; виконання записів на дошці.	Обговорення в групах. Групи по черзі пропонують свої ідеї з кожного кластера.
	Осмилення демонстраційних дослідів, що будуть виконуватись. Робота з текстами.	Пояснює досліди, що будуть демонструватись. Пояснює, як треба читати тексти, які позначки INSERT в них ставити (можна на магнітній дошці прикріпити плакат з розшифрованою позначкою).	Прослуховування, вивчення записів на плакаті.
	Спостереження демонстрацій. Читання текстів.	Виконує демонстрації. Спостерігає за читанням текстів учнями.	Спостереження демонстрацій. Читання текстів – індивідуальне або в парах – з позначками INSERT.

Осмислення	Обговорення маркування текстів. Проміжна діагностика знань.	Пропонує обговорити маркування тексту INSERT спочатку в парах, потім в групах і в усьому класі. Пропонує повернутись до ідей та питань, що були записані раніше: <ul style="list-style-type: none"> • які зі знань, що ви мали, були правильними? • На які питання ви знайшли відповіді, спостерігаючи експеримент? Читаючи текст? • Яку додаткову інформацію ви отримали з тексту? З експерименту? Виділяє записи на дошці; робить нові записи крейдою іншого кольору. 	Коллективне обговорення маркування (у парах, в групах, усім класом).
	Дискусія.	Керує дискусією під час опрацювання кластерів.	Активна дискусія.
Рефлексія	Повернення до кластерів.	Проговорює підсумки дискусії, звертаючи увагу на ключові моменти. Пропонує перевірити, чи не залишилось питань, на які не отримані відповіді; що нового додаткового бажали б узнати учні; а також обговорює джерела, в яких можна знайти інформацію та відповіді на питання, що виникли.	Уважне прослуховування. Повторення провідних питань уроку. Формулювання проблемних питань до наступного уроку.
	Підведення підсумків уроку.	Пропонує підвести підсумок роботи на уроці; оформити його у вигляді синквейнів.	Складання синквейнів та читання їх в голос. (За браком часу – складання синквейнів вдома та зачитування на наступному уроці.)
Домашнє завдання		Продумати відповіді на проблемні питання, що виникли на кінцевій стадії уроку. Конспект, вправи.	

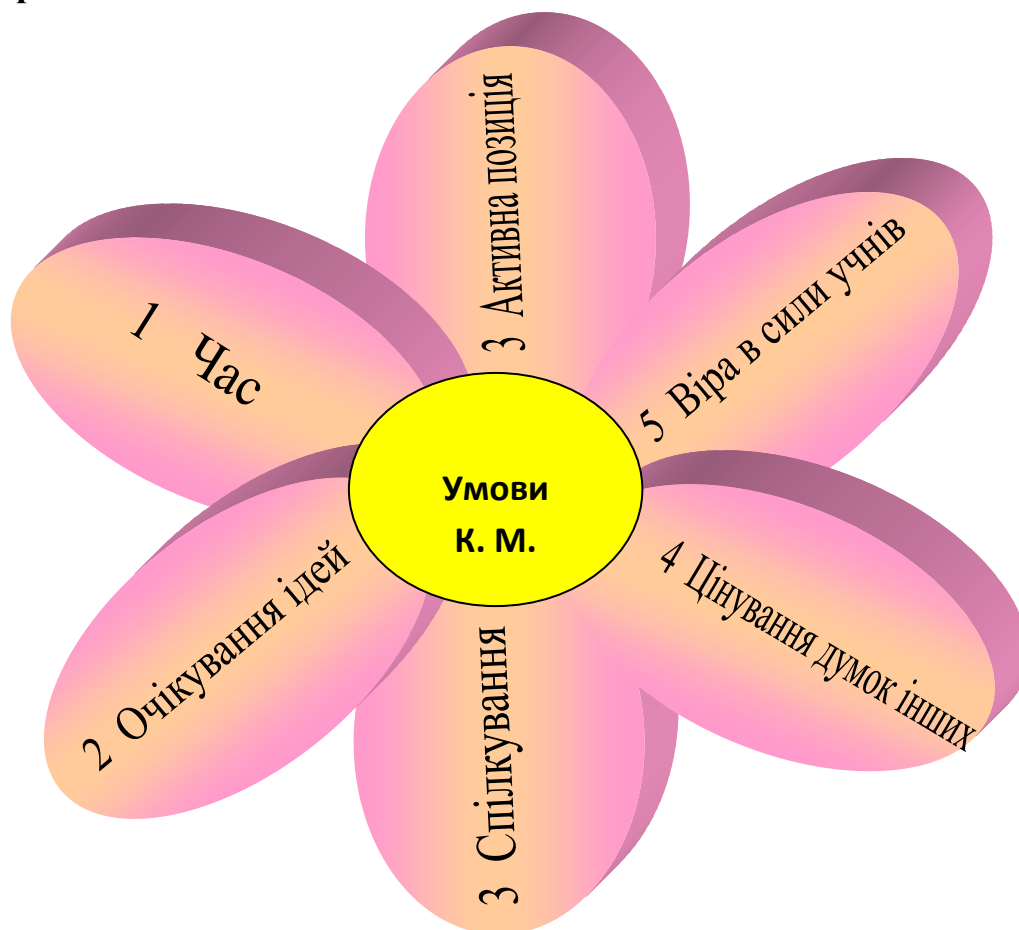

Додаток 2: Схеми і таблиці

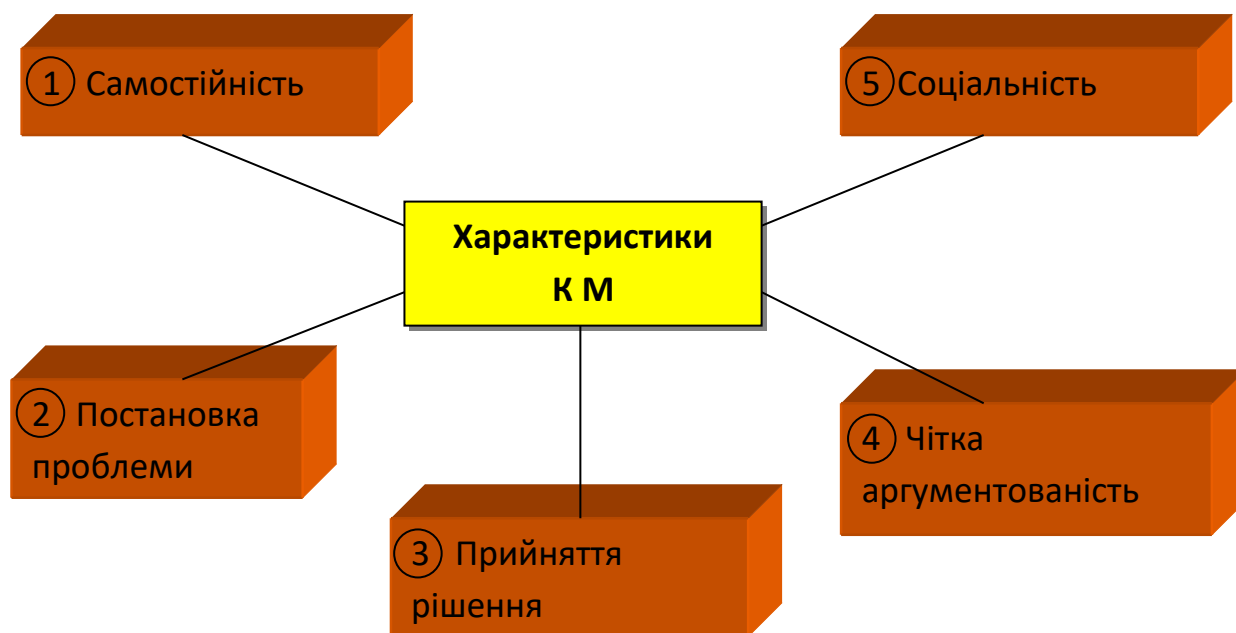
2. 1. Різноманітні форми групової роботи.

2.2. Умови критичного мислення:

2.3. Характеристики критичного мислення:

**«Харчування». Узагальнення знань, умінь та навичок
учнів по темі
розробка уроку з англійської мови в 5 класі**

Ольхович Інна Анатоліївна,

вчитель англійської мови комунального закладу

*«Загальноосвітня школа II-III ступенів №31 Вінницької
міської ради»,*

спеціаліст I кваліфікаційної категорії

Цілі: вдосконалювати та систематизувати уміння учнів висловлюватися по темі «Їжа»; активізувати лексику в мовленні та на письмі на рівні фразової єдності; сприяти розвитку уміння розповідати про прийоми їжі; розуміти на слух тематичний текст; розширювати знання учнів про культуру Великої Британії шляхом ознайомлення з прислів'ями та висловами, пов'язаними з їжею.

Ключові компетентності:

«Здоров'я і безпека» формувати потребу дотримуватися здорового способу життя та режиму харчування; обговорювати вибір продуктів, корисних для здоров'я;

«Підприємливість і фінансова грамотність» навчати учнів демонструвати розуміння цінності праці та працьовитості для досягнення добробуту; вчити розподіляти кошти на продукти харчування та складати перелік покупок;

«Громадянська відповідальність» формувати вміння співпрацювати з іншими на результат, спілкуючись іноземною мовою, дотримуватися в спілкуванні толерантності.

Очікувані результати:

називати продукти харчування, класифікувати їх за групами походження, поєднувати слова у фразові єдності; висловлюватися про харчові вподобання своєї родини та друзів; використовуючи злічувані та незлічувані іменники у відповідних граматичних структурах.

Обладнання: мультимедійна презентація-супровід уроку, прислів'я та вислови по темі, хмари слів, лексичні картки, робочі аркуші із завданнями, відео-та-аудіо матеріали, картки для гри.

Хід уроку

1. Організаційний момент.

1.1. Привітання.

Good morning, children! I am glad to see you. Sit down, please.

Today we have an unusual lesson. There are a lot of guests at our place. They came to watch my teaching skills and different kinds of activities at the English lesson.

1.2. Повідомлення теми та мети уроку.

We are going to summarize our topic "Food".

You will: review the vocabulary on the topic, practice your speaking, listening, reading and writing skills, play games, do a lot of vocabulary exercises and enjoy our lesson.

By the end of the lesson you will be able to: name items of food, differentiate them by groups, use words and word combinations on the topic, discuss your food preferences, speak about healthy and unhealthy food, use countable and uncountable nouns.

You are divided into 3 groups. Each group can get prizes for well-done tasks. So, the one which gets the most number of prizes is the winner and all the members of that group will have additional points to their marks.

Raise your hand first and get the prize.

1.3. Бесіда з черговим:

So, who is on duty today?

Who is absent?

What day is it today?

2. Основна частина уроку.

2.1. Введення в іншомовне середовище.

a) Phonetic drills:

To know English well you should pronounce the words correctly. You'll have such a possibility right now. Pronounce the names of food items after the speaker.

(Video-Food Vocabulary)

Read the poem:

*Vegetables and fruit
For children are very good.
Eat vegetables and fruit
And they do you very good.
Those who eat much fruit
Are in a very good mood.*

b) Game “A Journalist”.

Let’s speak about your food preferences. I’ll be a journalist and ask you some questions about your meals at home, and about your likes and dislikes in food.

- How many meals a day do you have?
- What is your favourite fruit, vegetable?
- What do you usually eat for breakfast?
- Do you like dairy products?
- What dairy products are good for you?
- What vegetable don’t you like?

с) Прислів’я та висловлення по темі:

Look at the screen and try to complete the sentences to speak on the healthy food.
Now read and comment the proverbs on food.

2.2 Активізація лексичного матеріалу.

a) Guess the riddles and remember the names of fruit and vegetables.

- *It is small. It is round. It is red. It grows on a tree.(cherry)*
- *It is green and yellow. It grows on a tree. Bears like it.(pear)*
- *It doesn’t grow on a tree. It is small and red.(strawberry)*
- *It is a fruit and a berry. It is big and green.(watermelon)*
- *It is red and round. We make ketchup from it.(tomato)*
- *They are small and round. They are green.(peas)*
- *It has got long green leaves. We eat it in salads.(lettuce)*
- *It is long and orange. Rabbits like it very much. (carrot)*

b) Matching

Products are usually sold in containers. Your task is to match food with its container.

1. A bar of	sweets
2. A cone of	butter
3. A jar of	chips
4. A pack of	chocolate
4. A tin of	water
5. A can of	ice cream
6. A box of	jam
7. A bottle of tuna	
8. A packet of	Cola

c) Matching

Match the pairs of words. (a cup of coffee, tea with lemon...)

d) Grammar:

You should remember the rule of countable and uncountable nouns. Let's review how can we use *much* and *many* with food items. Well, I'll show a picture and you should say *much* or *many*.

So, take your cards and write down *much* or *many*.

Fill in MUCH or MANY.	
1.	sugar
2.	banana
3.	honey
4.	oil
5.	ice-cream
6.	salt
7.	egg
8.	butter
9.	meat
10.	water

11.	sandwich
12.	porridge
13.	orange
14.	cheese
15.	apple
16.	onion
17.	tea
18.	breakfast cereal
19.	orange juice
20.	potato
21.	coffee
22.	salad
23.	fish
24.	soup

e) Word cloud:

This is the task to differentiate the food by groups. You have to choose the food group and find 8 words connected with it. Do this quickly, please.

The winner-team will get a present.

2.3. Speaking.

a) Доповнення речень по темі.

Complete the sentences.

- 1) I usually try to eat ... *.(healthy food)*
- 2) ... are rich in vitamins. *(Lemons, oranges, apples, pears)*
- 3) There are vitamins in ... and in other food. *(fruit, vegetables, brown bread)*
- 4) Vitamins are important for our ..., ... and ... *.(eyes, skin and health)*
- 5) We can find minerals in ... *.(milk, cheese, eggs and in vegetables)*

- 6) Minerals are important for our ... and ... *.(teeth and bones)*
 7) Breakfast is ... *.(the most important meal)*
 8) Don't skip ... *.(your breakfast)*
 9) Don't eat ... *.(crisps and peanuts between meals)*
 10) You must drink ... *.(at least five glasses of water a day)*

в)Перевірка Д.З.Монологічне мовлення.

Let's check your home task.

You have prepared the projects about meals in your families. Let's read them.

And who can cook in our group? What can you make?

(Монолог дітей)

2.4. Розвиток навичок діалогічного мовлення.

Let's play "Inside Circle-Outside Circle".

Some children like healthy food and others prefer unhealthy one. So, let's make an investigation to find out your classmates' preferences in food.

1. What food do you prefer?

Pizza sandwiches fruit and vegetables

According to our investigation:

- ___ pupils prefer pizza
 ___ pupils like sandwiches
 ___ pupils prefer fresh fruit and vegetables

2. How often do you drink milk?

every day once a week never

My results are:

- ___ pupils drink milk every day
 ___ pupils drink milk once a week
 ___ pupils never drink milk

3. Do you always eat your breakfast?

Yes, I do.   No, I don't.

In my group:

- ___ pupils always eat breakfast
 ___ pupils sometimes skip their breakfast

4. Do you like to go to McDonalds?

Yes, I do.   No, I don't.

And my results are:

___ pupils like to go to McDonalds

___pupils don't like to go to McDonalds.

Well, some pupils like unhealthy food, but there are a great number of those ones who prefer healthy food and always eat breakfast.

2.5. Relaxation

Song “Roll Your Hands”

2.6. Writing

Fill in the missing letters and get your point (по 1 картці на групу, перевірка на дошці.)

2.7. Аудіювання.

a) Pre-Listening

Look through the words, choose the odd word out and be ready to use these words in your task:

- *tea, milk, meat, juice*

- *rice, fish, cereal, porridge*

- *ice-cream, sweets, bacon, cake*

- *stake, sausage, chicken, dinner*

- *cheese, milk, ham, yoghurt*

- *vegetables, apple, banana, orange*

- *cake, apple pie, chocolate, onion*

- *cereal, pizza, potato, soup*

- *fish, vegetarian, chicken, egg*

b) Listening.

Listen to the Jazz Chant attentively and fill in the gaps.

PETE EATS MEAT

Pete eats _____

He doesn't eat _____

Pete likes meat, red meat.

Meat for breakfast — _____, sausage.

Meat for lunch _____ sandwiches.

Meatfor _____ meatloaf, meatballs.
 Petelovesmeat, redmeat.
 Marian's a vegetarian.
 Shedoesn't _____ meat.
 Shedoesn'teatfish.
 Marian's a _____.
 Sheeats _____ everyday.
 Broccoli _____, mushroomstew.
 Garlicsoupwith _____, too.
 Eggplant, carrots, cauliflowerpie.
 Sheloves vegetables —
 SodoI.

c) Post-Listening (discussion).

Now answer the questions:

- What does Pete like to eat?
- What meat products does he like?
- What does Marian eat?
- Are vegetables good forour health?
- Do you like vegetables?
- Are you a vegetarian?

2.8. Food-Lotto game.

Let's play Food-lotto game.

Your task is to match the pictures and the words in order to make a circle.

2.9. Interesting facts. (Країнознавчий матеріал)

Each country has its own favourite food.

In Italy it is spaghetti and pizza.

In France they like good cheese.

In England they drink tea with milk.

In Ukraine we like borsch and varenyky.

3. Заключна частина.

3.1. Підсумок уроку.

Well, what did we do at our lesson? (We reviewed the vocabulary on the topic “Food”, practiced our speaking, listening, reading and writing skills, played games, did a lot of exercises.)

What did we speak about? (We discussed our food preferences, spoke on healthy and unhealthy food.)

What was the most interesting activity? (Listening to the Jazz Chant, game “A Journalist”, Food-lotto game, “Inside circle – Outside circle”)

Today you were active and worked hard. I appreciate your work. Your marks are ... And the team who has the most number of presents will get an additional point for everyone.

3.2. Домашнє завдання.

Your homework is to write down a shopping list in order to make your favourite pizza. Don't forget to choose the name for pizza. And, of course, glue the picture of it on your papers.

H/W: to write a shopping list for your favourite pizza
--

Well, pupils, the lesson is over. Good bye.

Розв'язування прикладів і задач. Графічні методи та арифметичні міркування

розробка інтегрованого уроку - практикуму з математики та інформатики для учнів 4 класу.

Лазуренко Олена Анатоліївна,

вчитель початкових класів комунального закладу «Навчально-виховний комплекс: загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів – гімназії №6 Вінницької міської ради»

Очікувані результати:

- *формування предметних компетентностей:* закріплювати володіння обчислювальними навичками письмового множення і ділення багатоцифрового числа на одноцифрове; множення і ділення іменованих чисел, виражених в одиницях вимірювання довжини і маси; обґрунтовувати вибір арифметичної дії для розв'язання задачі; закріплювати вміння розв'язувати практично-зорієнтовані задачі та задачі на обчислення площі; розвивати критичне мислення, вміння виділяти головне;
- *формування ключових компетентностей:*
- *уміння вчитися:* розвивати вміння організувати своє робоче місце, планувати власні дії, оцінювати свою роботу та діяльність однокласників; розвивати пізнавальний інтерес;
- *комунікативної:* розвивати математичне мовлення, вміння доводити власну думку, правильно формулювати висловлювання з використанням математичних термінів;
- *соціальної:* розвивати вміння продуктивно працювати в парах, виявляти ініціативу, докладати власних зусиль для досягнення спільного результату;

Міжпредметні зв'язки: «Я у світі», інформатика, природознавство.

Обладнання: картки для самостійної роботи; карта; мультимедійне обладнання.

Хід уроку

I. Вступна частина.

1.Організація класу:

Рефлексія для перевірки налаштованості на урок.

«Я хочу...» «Я вмію...» «Я буду...»

2.Актуалізація опорних знань:

Бліц опитування гра «Пін-понг»

- Як називаються числа при множенні, діленні, додаванні, відніманні?
- Які є види кутів?

- Як знайти периметр прямокутника?
- Як знайти площу квадрата, прямокутника?
- Скільки кг у т, г у кг, см у м і т.д.?

II. Основна частина.

1. Повідомлення теми і мети.

Старт у нас хороший, а я пропоную створити «стартап».

Цікаво? Отже почнімо!

Сьогодні будемо розв'язувати приклади і задачі, а також будемо графічно зображати результати арифметичних дій.

Назва нашого «стартапу»: туристична агенція «Liketour».

У вас уже є необхідний пакет документів (картка із завданнями, картка плікерс, карта Вінниці)

Щоб відкрити фірму потрібно мати стартовий капітал!

Тож ви можете заробити гроші знаннями. (КАНООТ!)

1) Усні обчислення. Онлайн-опитування (дії з іменованими числами)

$$3 \text{ доби} : 6 = 12 \text{ год}$$

$$25 \text{ грн} : 5 \text{ к.} = 500$$

$$3 \text{ ц} : 5 \text{ кг} = 60$$

$$2 \frac{2}{3} \text{ хв} = 40 \text{ с}$$

$$4 \frac{1}{6} \text{ год} = 40 \text{ хв}$$

2) **Каліграфічна хвилинка** (команда переможців характеризує число і всі записують це число зменшуючи кожне наступне на 3)

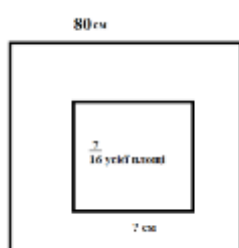
3) **Самостійна робота** (з подальшою перевіркою вчителем)

Коли у нас є гроші можна винайняти приміщення і придбати меблі.

Тож пропоную влаштувати аукціон! Ваші знання допоможуть вам облаштувати свій офіс.

За допомогою «Плікерс» діти виконують рівняння і задачу.

Задача 1

1) $80 * 80 = 6400 \text{ (см}^2\text{)}$ - загальна площа;

2) $6400 : 16 * 7 = 2800 \text{ (см}^2\text{)}$ - площа офісу;

3) $6400 - 2800 = 3600 \text{ (см}^2\text{)}$ - площа коридору.

4)

$$\underline{150370 : x = 5 \qquad x : 14 = 38}$$

Фізкультхилінка (Тімблдінг)

Виконання елементів «Ботмерівської гімнастики».

4)Опрацювання навчального матеріалу.

За допомогою чого можна графічно зобразити числові дані.

Що таке діаграма?

Діаграма — це графічне зображення, у якому числові дані подано геометричними фігурами.

Давайте спробуємо зобразити числові дані графічно.

Виконання завдання «Розумники» (книга 3 завдання 9)**5) Інформаційна хвилинка.**

Тепер нам необхідно обрати 3 туристичні об'єкти на карті Вінниці.

(карта на екрані)

Сучасний символ Вінниці - Фонтан Roshen

Єдиний в Україні і найбільший в Європі плаваючий фонтан знаходиться у Вінниці!

Найбільший у світі річковий світломузичний Фонтан на відкритих водоймах

.«Фонтан» має довжину 140 метрів і висоту струменя до 60м

Музей символ Вінниці -садиба М.І. Пирогова.

Де останні 20 років свого життя жив і працював видатний хірург, вчений і педагог Микола Іванович Пирогов, якого вважають засновником військово-польової хірургії, а також Товариства Червоного Хреста.

Візитівка Вінниці -Водонапірна вежа

Візитівка Вінниці – 108-річна Башта на Європейській площі, вона була побудована в 1912 році, як водонапірна вежа у Вінниці. Дивно, але будівля до цих пір виглядає майже так само, як і раніше.

На сьогодні Вінницька вежа - уже не просто колишня водонапірна башта. Це частина культури міста. У Вежі розташована частина музейної експозиції Меморіалу революційної та бойової слави. А також вона є Меморіалом пам'яті вінницьких воїнів, які загинули під час Афганської війни.

Висота вінницької культурною візитівки Вінниці - 28 метрів! З нею розкидається неймовірно гарний вид на місто!

Візитівка Вінниці – вежа (відео)

б)Робота з картою

Візьміть карти і розрахуйте маршрути від нашої школи до цих місць користуючись масштабом.

Що таке масштаб?

Школа- фонтан = $6\text{см} \cdot 500 = 3000\text{м} = 3\text{км}$:

Школа- вежа= $5\text{см} \cdot 500 = 2500\text{м} = 2\text{км}500\text{м}$

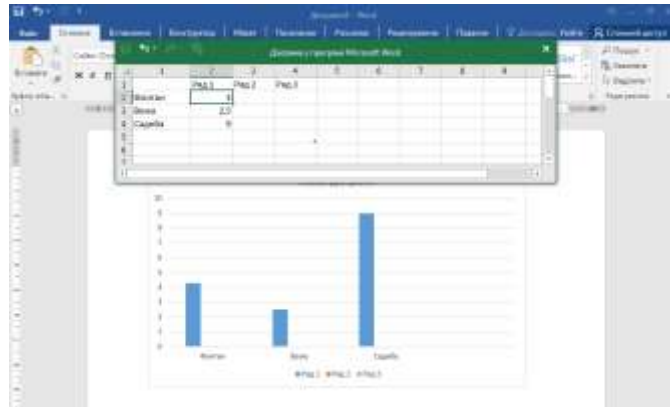
Школа-садиба= $18\text{см} \cdot 500 = 9000\text{м} = 9\text{км}$

7) Графічне зображення арифметичних дій.

Виконання завдань на комп'ютерах.

На основі отриманих дітьми даних скласти стовпчикову діаграму.

На основі складених діаграм зробити висновок про те, чим краще добиратись до цих місць.

III. Підсумок.

1) «Реклама туру»

Скажіть одним реченням:

У місті Вінниці варто відвідати..... тому, що....

2) Скажіть, які завдання ми сьогодні виконували?

А чи могли би ми створити свій «стартап» без математичних умінь? Який можна зробити висновок про вивчення математики?

Шляхи подолання дитячої психотравми в діяльності працівників психологічної служби

Докійчук Тетяна Володимирівна,

методист з практичної психології та соціальної роботи комунальної установи «Міський методичний кабінет»

В сучасному житті людина знаходиться в умовах постійного стресу і психотравмуючих ситуацій. Технічний прогрес, швидкий темп життя, невідповідність бажаного і реального, проблеми з близькими і рідними людьми все це призводить до травм, які мають різноманітну природу. Починаючи з дитинства і до самої старості людина піддається різноманітним негативним впливам, під час яких спрацьовують різноманітні захисти, для того щоб зберегти цілісність психіки.

Виникнення психічної травми розглядається як наслідок незавершеності інстинктивної реакції організму на травматичну подію. Внутрішню травму можна порівняти з фізичною раною, до якої людина вже давно звикла і не звертає на неї ніякої уваги, і не піклується про неї. Але людина переживає дуже сильний біль, коли хтось доторкається до хворої руки. І той інший зовсім не винен в тому, що людині боляче. Психотравма – це життєва подія або ситуація, яка впливає на значущі сторони існування людини і приводить до глибокого психологічного переживання.

У якості стресора виступає травматична стресова подія, яка характеризується раптовістю, руйнівною силою, інтенсивністю. Ця подія часто пов'язана з фактом або загрозою смерті серйозного тілесного ушкодження чи сексуального насильства вона несе людині абсолютно нову інформацію, яку необхідно інтегрувати в попередній життєвий досвід. Травматична подія або переживається особисто або людина стає свідком такої події або отримує звістку про важку фізичну травму чи смерть близької людини.

Психотравму (синонімічно вживаються ще такі терміни емоційний травматичний стрес, емоційна травма) описують як переживання невідповідності між загрозливими факторами ситуації та індивідуальними можливостями їх подолання, яке супроводжується інтенсивним страхом, гострим відчуттям безпорадності та втрати контролю, когнітивними змінами та змінами у способах регуляції афектів, що спричиняє іноді тривалі фізичні психічні та особистісні розлади. На фізіологічному рівні змінюється біохімічна рівновага чим пояснюються такі стани як знеболення, надмірне збудження, амнезія, зниження імунітету, виснаження тощо. Змінюється робота мозку, блокується міжпівкульна синапатична передача, інакше функціонують нейрони кори головного мозку, внаслідок чого страждають насамперед ті його зони, які пов'язані з контролем над агресивністю та циклом сну. У людини, яка пережила емоційний травматичний стрес, інакше

починає функціонувати пам'ять. Механізм травматичної пам'яті необхідний для виживання індивіда, стає причиною посттравматичних стресових станів. Після припинення дії стресора яскраві емоційні образні спогади не просто зберігаються у довготривалій пам'яті, але й знову і знову з'являються в пам'яті оперативній, сприяючи розвитку посттравматичного стресового розладу. Останній означає інтенсивну як правило, пролонговану реакцію на сильний травмівний стресор, такий як природні катаклізми: землетруси, повені, пожежі, лиха викликані людьми, переслідування, терористичні акти, воєнні дії, насильство, розбійний напад, згвалтування...

Деякі люди відносно швидко долають ситуацію кризи і зазвичай це відбувається завдяки ефективним механізмам психіки, які спрацьовують у момент загострення несприятливих обставин.

Практика роботи з психотравмою дає змогу говорити про види травматизації: пряму й опосередковану травматизації. Пряма травматизація – це критична подія, яка стосується особи, і пригнічує її здатність контролювати ситуацію, а також ставить під сумнів поняття безпеки, уміння і значення. Опосередкована травматизація – це критична подія, яка стосується клієнта, породжує травматичні наслідки для рятувальників і соціальних працівників, які мають своє коріння в характері події або в передачі емоцій

Зміст та завдання психологічної допомоги дітям, які пережили психічну травму, визначається відповідно до моменту здійснення цієї допомоги. Відбувається вона безпосередньо після травми, кілька тижнів, місяців або кілька років після травмуючої події. В залежності від часу надання допомоги умовно виокремлюють першу (екстрену), короткострокову і пролонговану психологічну допомогу. Перша допомога надається безпосередньо після травмуючої події або в перші кілька днів після неї, короткострокова – протягом перших тижнів, місяців, пролонгована ж допомога може, за необхідністю, здійснюватись навіть протягом декількох років після отримання людиною психічної травми.

Психологічна адаптація:

- опрацювання важких стресових станів;
- допомога у сприйнятті змін і поверненні до життя;
- допомога у асиміляції та інтеграції отриманого досвіду і створенні нових життєвих перспектив.

Соціальна адаптація:

- допомога в адаптації до нового середовища.

Психологічна допомога повинна бути спрямована на такі завдання: полегшення психологічних станів – тривожність, агресивність, депресивність,

досягнення відносного спокою, довіри до оточуючих, до психологів, сприяння процесу адаптації до нових умов розвитку стратегій подолання труднощів, допінг - стратегій та виявленню внутрішніх ресурсів, які є необхідними для життя.

Варто зазначити, що компенсаторні механізми психіки дитини достатньо гнучкі і у значній кількості випадків наслідки стресових обставин долаються нею природнім чином. Діти схильні лікувати себе за допомогою гри з однолітками, фантазування, малювання емоційного відреагування ситуації тощо. Варто пам'ятати про ці природні механізми і сприяти їхній активізації. Нерідко самі дорослі своїми проявами блокують доступ дитини до її природних механізмів саморегуляції. Дитина часто може не говорити, або не може визнати свої проблеми, але результати ліплення, малюнків, конструювання дадуть психологу сигнал про проблему. У занятті мистецтвом дуже важливо, щоб дитина відчувала свій успіх в цій справі. Якщо вона бачить, що має успіху виявленні і відображенні своїх емоцій, створенні унікальних виробів, малюнків, то до неї приходить успіх у спілкуванні, а взаємодія зі світом стає конструктивнішою. Успіх у творчості в її психіці несвідомо переноситься і на звичайне життя. Саме тому техніки арт-терапії є ефективним методом у подоланні наслідків психологічної травми у дітей.

Звичайно психотравма змінює звичний спосіб життя дитини та викликає переживання жаху і одночасно безпорадності, безсилля перед подіями, що відбулися. Важливою ознакою психотравмуючої ситуації є віддаленість наслідків в часі означає, що вони наступають не завжди відразу ж після її настання. Тому надання вчасно психологічної допомоги є запорукою для гармонійного розвитку дитини.

Вправи, рекомендовані для виведення надлишків адреналіну з організму та зняття м'язової напруги при стресових станах та посттравматичних стресових розладах

«Задкування свічки»

Уявіть собі що ви тримаєте в руках свічку, яка горить.

Наберіть повітря у легені, з натиском та раптово подмухайте на свічку, намагаючись уявно загасити її. Виконайте вправу декілька разів .

«Дмухання на кульбабку»

Уявіть собі, що ви тримаєте в руках кульбабу.

Наберіть повітря у легені. Сильно та протяжно подмухайте на кульбабу. Уявіть, як її насіння розлітається у різні боки. Виконайте вправу декілька разів.

«Надування мильних бульбашок»

Візьміть до рук мильні бульбашки або уявіть, що ви тримаєте їх. Наберіть повітря у легені. Обережно та протяжно подмухайте і надуйте декілька разів мильні бульбашки.

Дихання «Піраміда»

Зручно влаштуйтесь. Можна заплющити очі. Уявіть собі, що ваше дихання рухається спочатку знизу вгору, потім згори вниз, керуйте інтенсивністю дихання (вдих та видих) від ледь відчутного до максимально інтенсивного і навпаки від - максимально інтенсивного до ледь відчутного.

Вправа «Дерево»

Ця вправа, по можливості, виконується босоніж, можна заплющити очі. Уявіть дерево і спробуйте зобразити його, прийнявши відповідне положення тіла: станьте прямо, ноги разом, тіло розслаблене. Зверніть увагу на ноги, уявіть собі, що це стовбур дерева, з якого проростає міцне коріння, відчуйте підшвами ніг, як вони контактують з землею, уявіть, що ви пов'язані з землею міцним корінням, по якому рухаються живильні сили. Тепер перемістіть увагу на тіло, уявіть, що це продовження стовбуру, по якому далі рухається живильна сила землі. Підніміть руки до гори, уявіть, що це гілки дерева, які також наповнюються живильною силою. Вітер хитає віття, воно погойдується зліва направо, вперед-назад. Виконайте ці рухи декілька разів. Сонце зігріває листочки, і вони легенько тріпочуть, виконайте легкі коливання долонями опустіть руки, відкрийте очі, зробіть глибокий вдих та видих.

**Техніки ігрової терапії, що ефективні для пропрацювання
стресових станів та посттравматичних стресових розладів дітей****Листок гніву**

Запропонуйте дітям зім'яти, порвати та кинути з зусиллям листок паперу, на якому зображене якесь смішне чудовисько. За бажанням, діти можуть намалювати чудовисько самі.

Ігри з водою

Наберіть воду у невеличкий надувний басейн.

Запропонуйте дітям такі вправи. Однією каучуковою кулькою збивати інші, які плавають на воді. Рухати паперовий кораблик, дмухаючи у трубочку

Спочатку топити, а потім спостерігати, як вистрибує із води легка пластмасова фігурка. Струменем води збивати легкі фігурки, які знаходяться у воді.

Паперові м'ячки

Запропонуйте дітям зробити паперові м'ячки, зім'явши лист паперу. Далі попросіть дітей об'єднатися у дві команди і стати за лінію на відстані 3 метри. Далі за командою діти мають кидати м'ячки на сторону суперників.

Кожна команда має викинути якнайбільше м'ячиків на сторону суперника. Після команди «Стоп» гра зупиняється. Виграє та команда, на стороні якої виявиться менше м'ячиків.

Відповідальні за випуск:

Яценко О.В. – Директор Департаменту освіти Вінницької міської ради
Москальчук Н.І. – завідувач комунальної установи «Міський методичний кабінет»

Редакційна колегія:

Докійчук Т.В. – методист з практичної психології та соціальної роботи
Дрозд Т.М. – методист з навчальних дисциплін
Зима Л.Т. – методист з навчальних дисциплін
Малицька К.П. – методист з навчальних дисциплін
Пелішенко Г.Ф. – методист з навчальних дисциплін

Комп'ютерна верстка:

Нарольська К.В. – методист з бібліотечних фондів